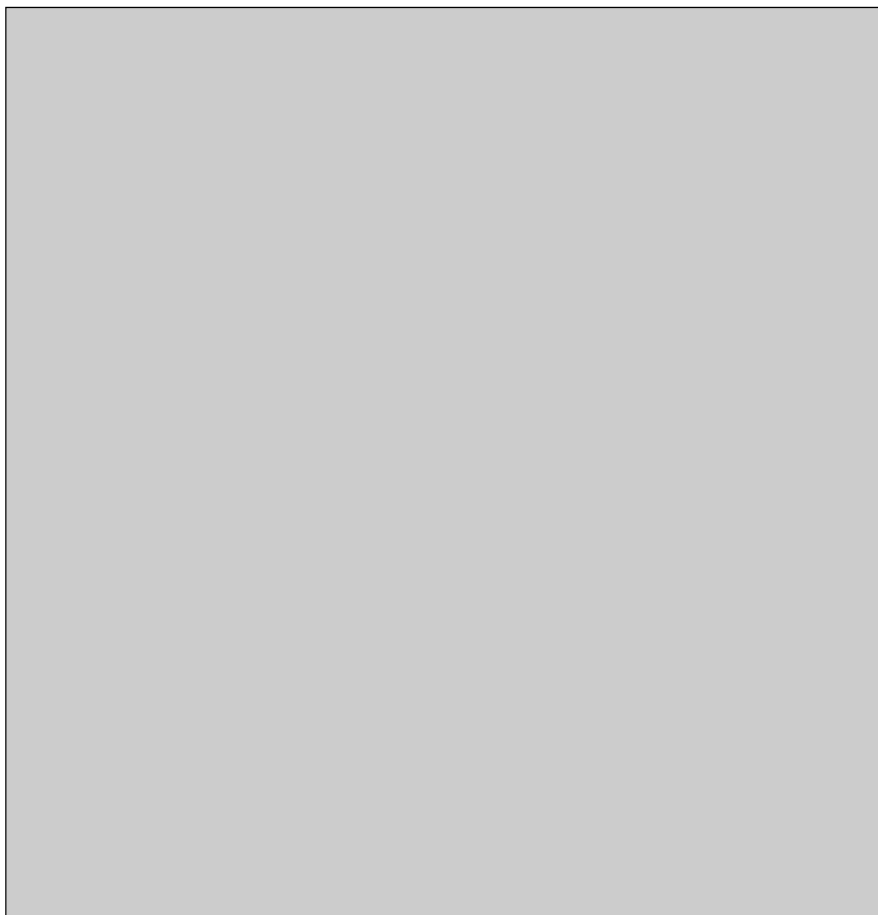

Axel Höjer blev chef för Medicinalstyrelsen år 1935. Han passade bra på den posten – i ett land som successivt var på väg att omdanas till ett modernt välfärdssamhälle.

Den socialdemokratiska regeringen uppskattade Axel Höjer, som ofta angreps av sina samtida kolleger. Bilden till höger visar fr v Aina Erlander och Signe Höjer. Bakom dem Tage Erlander Axel Höjer.

Axel Höjers personarkiv öppnas för forskning

Folkhemmets omstridde husläkare

Axel Höjer (1891-1974) var läkare och ryktbar nestor i sin tid. Han forskade i strumans orsaker och om vitaminlära och hygien. Han utvecklade den svenska barn- och mödravården och var mångårig chef för Medicinalstyrelsen.

På äldre dar var han aktiv med u-landsuppdrag i medicinens tjänst. Höjers efterlämnade personarkiv är nu öppnat för forskning.

De flesta känner till Axel Höjer och hans unika livsgärning i medicinens tjänst. Men vem var han på djupet? Det finns idag möjlighet att närma sig frågan på ett helt nytt sätt.

I somras öppnades Axel Höjers hela efterlämnade personarkiv för forsk-

Författare

LARS-ERIK HANSEN

arkivarie och historiker, Riksarkivet

ning. Dokumentationen finns tillgänglig på Riksarkivet i Stockholm.

Axel Höjer föddes i Visby som äldst bland åtta syskon. I sina memoarer »En läkares väg från Visby till Vietnam» har han vittnat om misären på Gotland, som den var vid sekelskiftet, med fattigdom och bristande hygien.

De som levde på livets skuggsida gisslades ofta av löss och annan ohyra. Höjer berättar bl a om hur en klasskamrat i skolan ansattes hårt av löss. Hennes hårbotten var sårig och ohyran spred sig i klassen.

Övertygad socialist

I den miljön lades en grundsten till Axel Höjers livslånga engagemang i sociala frågor och rörande de fattiga och förfördelades rätt till ett människovärdigt liv. Han blev så småningom övertygad socialist.

Efter läkarexamen i Stockholm studerade Axel Höjer en tid i Paris, där han bl a träffade sin blivande hustru Signe.

Åter i Sverige slog sig paret ner i det fattiga och av slum präglade Hagalund i Solna. Där byggde Höjer ut den före-

byggande mödra- och barnavården. Han skapade en barnavårdscentral, fick ner barnadödligheten och förbättrade mödrarnas livssituation. Höjer bekämpade aktivt »änglamakeriet», som var vanligt ända in på 1930-talet och han gjorde sociala insatser för att hjälpa önskade barn. Det var på den tiden vanligt att önskade barn, mot en ringa penning, lämnades över till fosterföräldrar – ibland med vanvård och en för tidig död som följd.

Avhandling om skörbjugg

Parallellt med kampen mot alkoholmissbruk, smuts, dåliga kostvanor, riskfyllda illegala aborter och eländiga bostadsförhållanden förvärvade Axel Höjer doktorsgraden på en avhandling om skörbjugg.

Han visade att vitamin C har en avgörande inverkan på sjukdomen.

Forskningen om vitaminer och deras betydelse för hälsa samt hygien blev hjärtefrågor för Axel Höjer under hela den fortsatta verksamheten.

I Höjers efterlämnade handlingar kan man även läsa om hans struma-

forskning. Minnesanteckningar och fotografier vittnar om digra undersökningar och ett stort engagemang.

År 1927 fick Axel Höjer en docentur i experimentell patologi i Lund. Senare blev han också förste stadsläkare i Malmö. Han var under en tid starkt engagerad för att motverka spridningen av mul- och klövsjuka.

Höjer tyckte om att göra studieresor och expeditioner. Hans första expedition hade gått till Öland redan i början av 1920-talet. Under Skåne-åren började han resa runt bland skånska bönder. Han förfärdades av lantbruksbefolkningens svåra levnadsvillkor – bostäder nedsolade av smuts och ohyra, mjölkerskor som trots allvarliga infektioner inte kunde ta ledigt osv.

Höjer drev frågan om bättre levnadsförhållanden för dessa människor. Han predikade också att mul- och klövsjuka sprids genom mänsklig överföring, att ingen trollkonstnär är nödvändig för att bota sjukdomen, men att det krävs ett varsamt beteende och bättre hygien än vad man hade på den tiden.

Kontroversiell stadsläkare

Den nye stadsläkaren var en kontroversiell man och visade sig dessutom vara en oväntat »dyr affär» för Malmö. Det senare kom framförallt till uttryck när Höjer uppmanade alla Malmöbor att vaccinera sig mot en smittkopps epidemi, ett råd som över 100 000 medborgare hörsammade.

För att klara uppgiften värvade han sina lärjungar i Lund. Totalt slöt 55 läkare upp och smittkopps epidemin begränsades till ett tiotal sjuka. Men Höjer fick ändå ta emot kritik för att ha gått för fort fram. Några äldre personer hade fått smärtor i armen i samband med vaccineringen.

Som stridslysten »socialreformatör» angreps Axel Höjer ofta av sina samtida kolleger. Hans verksamhet föll däremot i god jord hos den socialdemokratiska regeringen.

Höjer var aktiv socialdemokrat och tillsammans med hustrun Signe verksam för att höja arbetarnas bildningsnivå, bl a genom att i Hagalund inrätta en avdelning av bildningsförbundet ABF.

I arkivet finns många brev från prominenta företrädare för socialdemokratin – t ex Tage Erlander, makarna Myrdal, Gustav Möller och Inga Thorsson.

År 1935 utsågs Axel Höjer till chef för Medicinalstyrelsen. Han passade bra på den posten – i ett land som successivt var på väg att omdanas till ett välfärdssamhälle.

Men många läkarkollegor fortsatte att angripa Höjer. De menade att han var för djärv, att hans vilja att förändra vården kunde innebära ett bakslag för den samma, att kvantitet fick gå före kvalitet etc.

Många spårade också en kanske farlig socialistisk experimentlusta i hans engagemang. Det fanns läkare som gick så långt i sin kritik att de helt enkelt stämplade Axel Höjer som rebell.

När det gällde frågan om kvantitet och dimensioner hade kritikerna rätt – sektorn sjukvård och omsorg växte radikalt. Från ett litet fält i samhället till en storindustri.

Under de 17 år som Höjer var generaldirektör förändrades sjukvården helt. Ett påfallande exempel är ökningen av antalet läkare – från 4 200 år 1948 till 13 000 år 1973.

Axel Höjer verkställde regeringens planer och kom med förslag och rekommendationer. I »öppenvårdsutredningen» från 1948 framhöll han att minst två läkare vid varje hälsocentral var ett

Axel Höjer var professor i socialmedicin i Assam under en period och känd för sin kamp mot utvecklingsländernas bristsjukdomar och upprustningen av vården. På bilden deltar Höjer i en bönestund med indiska barn.

minimum för en effektiv hälsovård.

Han fick vidare med regeringen på en allmän utbyggnad av mödra- och barnvården och bidrog även till folk-tandvårdens framväxt i Sverige.

Höjer tog initiativ till en omfattande registrering av karies bland landets sju-åringar.

I den sk »befolkningsutredningen» – genomförd på 1930-talet under ledning av makarna Myrdal, personliga vänner till Höjer – pläderade han för en utbyggd barnavård.

I arkivet finns också många brev som allmänheten skrivit till Axel Höjer. Brevet skildrar den många gånger svåra situationen för barnfamiljer och deras reaktioner på Höjers inlägg i befolkningsdebatten.

Axel Höjer begärde vid 61 års ålder, 1952, att få avgå från posten som generaldirektör. Därefter arbetade han i ytterligare tio år för hälsovården i tredje världen, bl a med olika projekt i Världshälsoorganisationens (WHO) regi.

Höjers omfattande kontaktnät blev en språngbräda ut i världen.

År 1952 byggde Höjer, som rektor upp läkarutbildningen i Kerala, Indiens sydligaste delstat.

Senare blev han professor i socialmedicin i Assam och var länge känd i dessa delar av Indien för sin kamp mot utvecklingsländernas bristsjukdomar och upprustningen av vården.

Sista uppdraget i Vietnam

År 1958 åkte makarna Höjer till Ghana där Axel fått en post som nationell rådgivare i medicinska angelägenheter. Ghanas dåvarande president Kwame Nkrumah följde med intresse Höjers riksomfattande arbete för att förbättra sjukvården i landet.

I Ghana företog Höjer också omfattande resor bland leprasjuka. Han tog alltid bilder under sina rundresor i leprakolonierna, fotografier som ingår i det efterlämnade arkivet.

Ett av Axel Höjers allra sista uppdrag var en inspektion i Vietnam. För Russeltribunalens räkning undersökte han förekomsten av tortyr i samband med Vietnamkriget. Höjer övertygade också tribunalen att starta en stor leprakampanj.

Hela Axel Höjers medryckande liv kan följas i hans arkiv. Där finns brevväxling med läkarkollegor i Sverige och världen, där finns fakta

om hans forskning kring struma, lepra och vitaminer och där finns mycket intressant om hans privata liv.

Alla Höjers artiklar och vetenskapliga publikationer finns i arkivet. Här finns även mer oväntade inslag, t ex prov på för hans intresse som amatör-diktare och hans omfattande kärleksbrev till hustrun.

I flera hundra brev kan man bl a följa hans uppdrag i u-länderna. I arkivet ingår också dagboksanteckningar om hans livsgärning. •